

IX. Různé

IX.1 Stratilat' jsem milého

- a) Píseň je zapsána v rukopisu T2, fol. 152^r. Transkripce podle Kopeckého.
- b) Ideálně typická strofa by měla odpovídat schématu 7a/7a/7 (refrén), ale počet slabik v jednotlivých verších kolísá mezi 7 až 12. Obdobně jako píseň IV.5 tuto píseň uzavírá refrén, který však sestává jen z jednoho verše. Před verši II.1 a III.1 čteme v rukopisu znaménko V (Versus), které se vztahuje k hudební realizaci písně.
- c) II,3: Na tomto místě v textu písně i na místech následujících doplňujeme verš refrénu, který byl v rukopisu neúplně zapsán. V refrénu se obměňují grafické podoby slova *Jměj* a *Měj*.

V,1: V rukopisu je zapsán první verš strofy, na nějž navazuje slovo *bielá*, které Kopecký (1983, s. 212) uvádí pouze v komentáři. V naší edici přejímáme verzi rukopisu.

V,1: *bielá ruožě*: zřejmě protikladný obraz k obrazu rudé růže coby symbolu „hořící“ lásky.

IX,2: Verš je míněn jako výčitka ženy milovanému muži. Jak z písně vysvítá, nedodržel jistý slib, zřejmě slib manželství (srovnej k tomu verše X,1–2).

XI,1–2: Obnovený slib věrnosti z úst muže je v příkrém protikladu s laděním písně, která je koncipována jako nářek ženy (nad nevěrným milým).

- d) Žena nařiká nad svým milostným vztahem, který, jak se zdá, ztroskotal (str. I). Přestože jí okolí (jiné ženy, rádci či rádkyně?) doporučují hledat novou lásku (str. II a III), vyznává se žena z lásky ke svému původnímu partnerovi (str. IV, VI,2). Každá zmínka o tomto muži jí přináší opětovnou duševní bolest (str. VIII). Důvod rozchodu páru píseň neudává. Ve strofě VII se žena vyznává z lásky k tomuto muži a dovolává se přitom Boha, což má jejím slovům propůjčit náležitý důraz.

Jak vyplývá z ženiny výčitky muži, směřoval vztah původně k manželství. Muž ženě dal slib manželství, který nedodržel (str. IX).

Myšlenky písně jsou od tohoto místa protichůdné: Žena trvá na myšlence manželství a hrozí každému, kdo by se snažil pár rozkmořit, Božím trestem (str. X). V závěrečné, XI. strofě, pak následuje mužova odpověď, slibující ženě věrnost. Partner, který byl nejdříve nevěrný, se tak k ženě patrně vrátil.

Jazyk písně je velmi jednoduchý a působí jako lidový popěvek; pozdnímu datu vzniku písně napovídá i myšlenka manželství (např. v německé pozdní milostné lyrice, sdružené do písňových sborníků, převládá téma manželství od 15. století). Růže jako milostná metafora a atribut (bílá růže, trhat růže, str. V a VI) však odkazuje na dřívější dvorskou písňovou tradici.

Obsahové nesrovnalosti – nejzřetelnější mezi strofami VI (niterná láska k partnerovi), IX (zoufalství ženy kvůli jeho nevěře) – i překvapivé partnerovo vyznání lásky v závěrečné strofě jsou typickým příkladem nelogické výstavby děje v pozdní milostné lyrice.

S. Stanovská

IX.2 Milý žáku

- a) Píseň je zapsána v T2, fol. 142^r. Transkripce podle Kopeckého.
b) Píseň má pět strof o nepravdělném počtu veršů i slabik. Počet slabik kolísá od šesti po deset. Převažují však sedmislabičné a osmislabičné verše.

Každá strofa má latinský nadpis, který určuje mluvčího strofy: Virgo, Clericus, Chlap (neurozený muž).

- c) II,1–4: Ve strofě je užita obvyklá slovní zásoba dvorské lyriky (věrná služba, milovník si vyvolí pannu, kterou chválí, láska až do konce života) v lehké nadsázce, která je současně parodií s erotickým podtónem.

S. Stanovská

- d) Tato pozdní píseň je zpočátku koncipována jako milostný dialog mezi klerikem a pannou, který čerpá ze slovníku dvorské lyriky. Oba milenci se navzájem ujišťují o své lásce, v závěru dialogu prosí klerik Boha o požehnání. Strofa V, v níž vystupuje opuštěný dřívější ctitel či milenec, tento dialog dále rozvíjí v malou scénku. Zvrat v ději, který v dialogu nastává v poslední strofě, odhalují parodický úmysl a nepokrytě erotický podtón: Z „panny“ je nevěrná milénka, jíž se klerik jeví jako atraktivnější milenec, který v erotickém směru předčí neurozeného muže. Zmiňovaná stanovská příslušnost a klerikovo vítězství v erotické rovině zde prozrazují vliv středolatinšské milostné lyriky (srovnej k tomu i píseň IV.4).

S. Stanovská, M. Kern

IX.3 Naše sestra Jana

- a) Píseň je zapsána v P4, fol. 95^r-95^v.

Transkripce podle Lehára, s následujícími odchylkami: II,4 vrat sě at neslajje máma] wrat sye azt neslage mama P4, vrat sě laje máma L – III,4 chtít mi medníka dáti] chtyt my mednika daty P4, chtít medníka dáti L – VI,2 byt byl jako puol hada] byt byl yako puol hada P4, byt byl jak puol hada L – VII,4 ješto s tebu přehráno] gesto a tebu przehrano P4, ješto s tebu hráno L – XII,3 drž sě tohoto odpustka] drz sye tohoto odpustka P4, drž sě toho odpustka L.

- b) Píseň má 12 strof s tímto strofickým schématem 6a/6a/6a/6a (strofy I, II, III, V, VII, VIII, IX, X, XI) a 6a/6a/6b/6b (strofy IV, VI, XII). Nacházíme zde příležitostné odchylky v počtu slabik (III,4, IV,3–4, V,1, 2 a 4, VI,2 a 4, VII,4, X,1–4, XI,4, XII,4 mají sedm slabik, II,4 a XI,3 XII,3 mají osm slabik, VII,3 a IX,1 mají pět slabik). Lehár (1990, s. 254, resp. 368) mění pořadí strof z důvodu lepší srozumitelnosti. Uvádí strofy v tomto pořadí: I-VI, XI, IX-X, VII-VIII, XII. Naše edice uvádí strofy dle pořadí zapsaného v rukopisu.

S. Stanovská

- c) I,3 *nevěrná rána*, VIII,4 *kuřátko*, X,2,3 *brneček*, *slepíčka*, XI,4 *karkule*: metafory ženského pohlavního orgánu.
 III,4 *medník*, V,4 *cep*, VI,2 *puol bada*, IX,4 *klováska*: metafory mužského pohlavního orgánu.
 VIII,4 (*žáček*) *opařil kuřátko*: obrazný opis milostného aktu.
 XI,3: (*Ó předrahá*) *ochobchule*: staročeský výraz *ochobchule* označuje vílu nebo nevěstku, zde je výraz užit v obscénním významu.
 XII,1–2: Nepokrytě paradoxní formulace, pokračující opozicí výrazů „odpustek“ (zpusťlý mladík?) a „jeptiška“, zde v ironickém významu.
- d) V této parodické písni se popisuje milostný akt, který se odehrává ve studentském prostředí. Nevěstka jménem Jana obšťastňuje skupinu studentů (str. I). Káravá slova její matky a odpověď Jany, která vychvaluje mužnost a zpustlost svých milenců (především ve strofě III), mají paralelu v dialozích matky s dcerou středohornoněmeckého básníka Neidharta z Reuenthalu (v nichž ovšem nevystupují studenti).

Od V. do XI. strofy nalézáme v písni především množství metafor pohlavních orgánů a milostného aktu, v nichž převažují inovativní metafory z kulinařské oblasti (oproti konvenčnímu „cep“, srovnej také obdobnou metaforiku v pozdně středověké německé lyrice u Herchert 1996).

Od strofy VIII je pak zpodobněn milostný akt mezi jedním ze studentů a nevěstkou. Sexuální vyvrcholení je zdůrazněno vloženou otázkou matky ve strofě VII a je znázorněno velmi odvážným obrazem: mladík přelije Janino „kuřátko“, také Jana pocítuje rozkoš (strofa VIII).

Poslední strofa je formulována jako parodické naučení (z úst jiných žáků nebo matky): Když se Jana bude nadále chovat tímto způsobem, bude z ní dobrá „jeptiška“.

V celém korpusu nenalézáme píseň, která by se vyznačovala obdobnou erotickou přímostí. I když jsou téma a obsah jasný, píseň postrádá jasný a logický sled strof a také návaznost rozhovoru mezi jednotlivými mluvčími není zcela jasná.

M. Kern, S. Stanovská

IX.4 A ta panna stračička

A. Píseň je zapsána v U. Transkripce podle Lehára, faksimile u Kolára.

B. Původní strofické schéma je podle Lehára (1990, s. 370 a násl.): 7x/6a7x/6a /7x/6a.

V obou strofách jsou však odchylky (od pětislabičných veršů v I,6 a II,4 až k verši osmislabičnému v I,5).

C. I,1–6: Erotická milostná scéna, alegoricky popisující milostný akt (ptačí alegorie). Slova straka a krahujec jsou zde užitá v diminutivu (*stračička*, *krahujíček*).

II,1–2: Mladá žena je jinou ženou přistižena při milostném aktu.

II,3–4: Tato druhá žena mladou ženu kárá.

II,5–6 a III,1–2: Alegorie je dále rozvíjena: „humenec“ je místo, kde se milostná scéna odehrála, zraněná hlava a „zedraný“ ocásek „stračičky“ zřejmě obrazně poukazují na poskvrnu, kterou žena utrpěla, tedy ztrátu panenství.

- d) Píseň hovoří o milencích, které popisuje v okamžiku milostného aktu. V tomto momentu jsou odhaleni třetí osobou (ženou). Je zde užita ptačí alegorie a metafory z říše ptáků, což je i námětem gnómy 68, i když se přímá souvislost mezi oběma texty nedá prokázat. Metaforické ztvárnění milostného aktu ve verších I,5–6 je velmi nekonvenční (krahujec „škube straku od ocasu“). Podobně jako v erotických ptačích alegoriích pozdní německé lyriky přichází na scénu třetí, méně „hodnotný“ pták, v tomto případě vrána, která zpodobňuje jinou (starší?) ženu, kárající mladou ženu (str.II,3–4); srovnej k tomu husu z písně W48 Mnicha salcburského nebo sovu v písni I.4I sborníku Kláry Häzlerové, které jsou metaforami jiných žen, s nimiž muž – sokol – podvádí svou původní družku (k tomu Kern 2002). Narozdíl od těchto písní však vrána v naší písni hraje konvenční roli klevetníka nebo osoby, která milostný akt odhaluje. Kvůli neúplnosti textu se nedá říci, v jaké roli by vrána ještě mohla vystupovat. Odhalená „panna“ opouští scénu „zraněná“ (str. II,5–6). Její zranění je ve III. strofě detailně popsáno (zraněná? hlava); především verš III,2 metaforicky naznačuje de-
floraci.

M. Kern, S. Stanovská

IX.5 V Strachotině hájku

- a) Píseň je zapsána v T2, fol. 156^r-156^v. Transkripce podle Kopeckého. Píseň je v rukopisu nadepsána *Canitur sicut Ut igitur*. Jak zjistil Vilikovský, jedná se pravděpodobně o světskou kontrafakturu latinského hymnu „Ut igitur plenitudo“ (Analecta hymnica medii aevi 2, 155, č. 15, ed. G.M. Dreves, H.M. Bannister, C. Blume, Leipzig 1866–1922). Je zajímavé, že se však i v jednom česko-latinském rukopisu k hymnu „O regina, lux divina“ (Analecta hymnica 1, 82 a násl., č. 42) nachází poznámka *Canitur sicut V Strachotině hájku*. Kontrafaktura se zde stává modelem pro hudební realizaci. Svědčí to také o tom, že česká píseň *V Strachotině hájku* musela být známá. Text naší písně uzavírá poznámka *Et sic est finis*.

- b) Strofické schéma: Podle Lehára 8x/5a/8x/5a//7b/7b/6y//6c/6c/6y (mnohé verše se však liší co do počtu slabik).

Strofické uspořádání textu je označeno znaménky w (versus, od 2. strofy po prvním verši každé strofy) a Ro (repetitio, před verši II,8, III,8, IV,8, V,8, VI,8), která poukazují na průběh melodie. Verš IV,10 je rozšířen o slovní obrat *vel w swatem kostele*, který logice veršů v IV,8–10 odporuje.

Po posledním slovu verše VI,10 je (jako refrénovitě opakování) užít slovní obrat *Byl geden slawiczek*.

- c) II,2: Doplněno podle Kopeckého.

III,8–10: *čížek na oslíčku* a IV,5–7 *nalit masso v želí*: Podle Lehára (1990, s. 372)

se zde jedná o metaforické opisy milostného aktu, srovnej k tomu i gnómu č. 66, která obsahuje stejné motivy.

- d) Píseň pojednává – na pozadí radosti z jara (detailní popis jarní přírody nacházíme ve strofách I a II) – o sexuální touze lidí, kteří nechtějí na radosti lásky a milostný akt zapomenout ani v zimě, i když jsou tyto radosti primárně spojeny s jarem. Milostný akt je naznačen podobně jako v písni IX.4 naznačen ve strofě III,8 zvířecí alegorií (*čížek na oslíčku*).

Píseň se v dalším průběhu děje mění v žárlivou scénu. Jak popisují průhledné metafory, jistá panna (*sovička*) přišla o panenství (ztratila *zlatý prstének*), jistý muž s ní chtěl provést milostný akt: chtěl jí nalít (*své*) maso v (*její*) zelí (IV,5–7). Další muž (*žárlivý partner?*) ji za to pohlavkuje (IV,8–10).

Strofa V: Z celého tohoto děje se odvíjí naučení, které připomíná didaktizující tendence pozdní lyriky: Ženy by neměly být omezovány v radostech – i sexuálních. Žena je zde několikrát nazývána „paní“, což je relikv dvorské slovní zásoby.

Strofa VI popisuje taneční scénu, která je spojena s rituály při tanci (žena se uklání před zvoleným partnerem, pronáší přívětivá slova). V souladu s tendencemi pozdní středověké lyriky se tato scéna odehrává v radostné atmosféře. Muži se dvoří ženám, které jsou jim nakloněny.

Sexuální podtón je však zřetelný, i když ne natolik nepokrytý jako v písni IX.3. Text se dá považovat za pozdní taneční píseň.

S. Stanovská

